ISSN 0333-0362

Kr 30,00

NR. 1 1997
38. ÅRGANG

SPRÅKLIG SAMLING

GITT UT AV

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

- Litteraturprisen 1996 til Tron Øgrim
- Den «sjedelige» kj-lyden
- Fra Heidal til Decorah – norsk sprog i Amerika

SPRÅKLIG SAMLING

Ansvarlig redaktør: Arne Torp
E-post-adresse: arne.torp@inl.uio.no

Bladpengar: 110,– pr. år.

Adressa til laget og bladet:

Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo
Postgiro 0803 5163787
Heimeside: http://www.users.dircon.co.uk/~stryger/

Utgitt av:
LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Leiar: Pål Styrk Hansen
Tanumveien 89 e
1312 Slependen

Medlemspengar (inkluderer bladpengar):
Kr. 125,– pr. år;
for skoleelevar, studentar og pensjonistar:
Kr. 75,– pr. år.

Redaksjonelt

Her kommer om sider nr. 1 1997 – redaktøren har igjen hatt problemer med å få bladet ferdig i anstendig tid. Dermed blir førsteoppslaget også en etter hvert noe gammel nyhet, nemlig at vinneren av Språklig samlings litteraturpris for 1996 var den ikke ukjente multimedieforfatteren (som LSS-lederen kaller han) *Tron Øgrim*.

Her vil vi også minne om at LSS-veteranen Magne Aksnes gikk bort og fylte 70 år i januar i år. I denne omgangen må vi dessverre nøye oss med å gratulere post festum. Til gjengjeld lover vi å komme tilbake med en nærmere omtale av jubilanten i neste nummer.

Derimot kan vi denne gangen presentere noe annet som muligens kan oppfattes som en forsinka minneartikkel, nemlig en omtale av sjølbiografien til Kristian Prestgard, som var redaktør av den norske emigrantavisa *Decorah-Posten* i nesten et halvt hundreår. Denne sjølbiografien kom ut i oktober i fjor i anledning av at det var 50 år sia forfatteren døde. Dessuten har vi tillatt oss (med tillatelse fra utgiveren!) å trykke noen sider fra boka, der Prestgard legger fram tanker som vi håper og trur vil interessere lesere av Språklig samling.

Hovedoppslaget i dette nummeret dreier seg om ei talespråklig nyutvikling som har fått mye oppmerksomhet i den seinere tida – og med god grunn, ville jeg si – nemlig det gryende eller truende (alt etter som en ser det) sammenfallet mellom de såkalte *sj-* og *kj*-lydene; ei utvikling som altså fører til at ord som f.eks. *skjenne* og *kjenne* blir like i uttalen. Dette fenomenet har for øvrig også vært omtalt før i dette bladet, nemlig i en artikkel av Eric Papazian s.11-14 i nr. 2-1994.

Mange mennesker ser i dette enda et eksempel på den alminnelige utglidinga og "normløysa" i vår tid, og anbefaler sågar terapi i hardnakka tilfeller (jf. redaktørens «epilog» på s. 10-11).

Cand.philol. Liv Osnes Dalbakken har neppe noen oppskrift på hvordan en skal hindre sammenfall av sj- og kj-lyd, men så er heller ikke det hennes "prosjekt". Det hun derimot har undersøkt og skrevet ei meget solid hovedfagsavhandling om, er hvordan disse lydene brukes og oppfattes av unge mennesker i Trondheim. Få, om noen, her i landet veit dermed så mye om dette emnet som hun, for hun har også satt seg grundig inn i det andre har sagt og skrevet om det.

Oppe til venstre på denne sida har oppmerksomme lesere kanskje allerede oppdaga en nyhet i dette nummeret: *LSS* har fått egen heimeside! Foreløpig er det ikke så mye stoff vi har lagt ut der, men vi har i alle fall tatt med prinsipprogrammet og et par andre artikler som forteller om laget. Vi tar gjerne mot ideer fra leserne om stoff de synes bør legges ut der; alle artikler som har stått i bladet de siste tre åra, kan reint teknisk legges ut på nettet uten noen problemer.

Vel møtt både i bladet *Språklig samling* og på heimesida vår!

Styret i LSS1996-97

Sentralstyret
Pål Styrk Hansen, leder
Arne Torp, nestleder
Ivar Hundvin, sekretær
Eric Papazian, kasserer
Ruth Vatvedt Fjeld, styremedlem
Harald Støren, styremedlem
Ellen Skolseg, styremedlem
Thomas Hoel, varamedlem
André Stryger,varamedlem
Torun Gulliksen, varamedlem

Landsstyret
Magne Aksnes
Gulbrand Alhaug
Rolf Theil Endresen
Arne Kjell Foldvik
Ernst Håkon Jahr
Svein Lie
Åshild Rykkja
Helge Sandøy
Knut Western
Jon Vidar

Varamedlemmer til landsstyret
Einar Flydal
Johs. Fosså
Anne-Ma Grønlie
Øyvind Gulliksen
Reidun Guldal
Eskil Hanssen
Thomas Refsdal
Thore A. Roksvold
Helge Omdal
Geirr Wiggen

Redaktør: Arne Torp
Revisor: Johs. Fosså

Lederens tale ved prisutdelinga 12.12.96

En lykkelig prisvinner flankert av NRK P2-sjef Bjarne Grevsgard (t.v.) og LSS-formann Pål Styrk Hansen (t.h.).

Samnorsk - Norges svar på *esperanto*? Eller sjølve dyret, symbolet på sosialdemokratiets overgrep mot enkeltmennesket, på tåpelige læreres åndelige skjending av uskyldige barns sjel?

LSS har iallfall samnorsken som *visjon*. Den var en gang en sosialdemokratisk visjon om styrt samling av de to skriftmåla våre, nå kanskje bare en *demokratisk* holdning til hvordan og i hvilken retning skriftnormalene skal påvirkes. Det er *vi* som forvalter det som er igjen av visjonen, som gjennom arbeidet vårt prøver å holde fokus på "tendenser som på sikt fører målformene nærmere hverandre".

Det gjør vi gjennom representasjonen vår i språkrådet, der vi alltid har hatt drivende dyktige folk. Vi gjør det gjennom bladet vårt, som i tillegg til å være et medlemsblad er et velrenommert språktidsskrift som sendes gratis blant annet til alle landets bibliotek og videregående skoler. Og vi gjør det gjennom årlig å dele ut en pris til folk som bruker språket på en sånn måte at det fremmer den retninga vi mener norsk skriftspråk, spesielt bokmålet, bør ta.

En ting er nemlig den offentlige språkrøkta, noe annet er språket i bruk. Vi følger språkbruken kontinuerlig, og har opp gjennom åra honorert mange forfattere som har brukt et folkelig, radikalt bokmål. Prisen blei delt ut første gang i 1963, da til Mikkjel Fønhus. I år er det 26. gangen den blir delt ut. Sida 1982 har vi kunnet dele ut en god slump penger sammen med prisen, idet den pensjonerte jernbanemannen *Tomas Refsdal* da hadde oppretta et litteraturfond der de årlige rentene deles ut som Språklig samlings litteraturpris. Til sammen har Refsdal gitt *500.000* kroner til fondet, og etter som vi er pålagt å legge 10 % av rentene til fondet hvert år, vokser det jamt og trutt.

De siste femten åra har prisen vært gitt til utprega skjønnlitterære forfattere, men i fjor endra vi på det og ga prisen til Øystein Sunde. Prisen har også tidligere gått til andre typer forfattere og skribenter, jeg nevner Stein Ove Berg, Kirsten Langbo og professor Guttorm Gjessing.

I år må vi si å ha funnet fram til en *multimedieforfatter*. Tron Øgrims allsidighet som skrivende – tekst- og språkproduserende menneske skulle være ganske grundig dokumentert av Ragnar Baartvedt her i dag, og vi i LSS konstaterer fornøyd at han tar med seg det radikale bokmålet sitt over i stadig nye medier, på stadig nye arenaer, og vi håper du har nye megabyte med frodig, folkelig språk på lager, Tron.

Gratulerer med prisen, her er 22.000 kroner.

Ragnar Baartvedt:

Språklig samlings litteraturpris til Tron Øgrim

Tron Øgrim får Språklig samlings litteraturpris på grunn av sin gjennomførte folkelige og radikale bruk av språket både muntlig og skriftlig. Det har i mange år vært et ønske hos juryen å honorere andre uttrykksmåter enn bare den skriftlige. I fjor gikk prisen til ordkunstneren og visesangeren Øystein Sunde, og i år går den til Tron Øgrim, som har foredraget, intervjuet, radiokåseriet og radiomontasjen som viktige språklige midler. Han har ogå utgitt en rekke bøker, men vi har sjelden lest en forfatter som i den grad som Øgrim *snakker* fram boktekstene sine.

Jeg har fulgt Tron Øgrim gjennom aviser, bøker, radio- og TV-programmer i mange år, men fikk snakke over kafébordet med han først nå, da vi hadde foreslått han til denne prisen. Her må jeg også ta med at han sjøl skriver at han er Norges beste foredragsholder — i det store format.

Han er ikke lett å intervjue, men uhyre effektiv. Han hadde en rekke mobiltelefonsamtaler under samtalen, for å skaffe stoff til meg, og for å skaffe opplysninger. Han ville sjøl dele virksomheten sin i fire kategorier:

1. Teatermeldinger — i *Klassekampen* og i radio, der de ruvende analysene av Ibsen-dramaene raker høyt
2. Intervjuer, i gateavisa *Natt og Dag,* og i *Morgenbladet*
3. Serier om data og samfunn, først og fremst i NRK P2-radio, og
4. Generelle essays, først og fremst i *Klassekampen*

Jeg veit ikke åffer han ikke nevnte bøkene sine i denne sammenhengen, men han har laga: *Proletariatets demokratiske diktatur* (1972), *Marxismen — vitenskap eller åpenbaringsreligion* (1979), *Den vestlige maoismens sammenbrudd* (1983), *Grisen før jul* (1985) og *Thor Heyerdahl og verdenshavenes mysterier* (1995) — den siste sammen med Thor Edvin Dahl. Dessuten, på kassett: *Tron Øgrim snakker sjøl* (1983) og *Werner Ludal og den mørke framtida* (1984), som vi jo må kalle litteratur.

Tron Øgrim er vokst opp på Oslo øst, har gått på skole på Oppsal og Bryn og Teisen, hadde to språk som barn, danna riksmål heime og saftig Oslo øst ute. Han har vært politisk revolusjonær i ti år, som han sier sjøl, fabrikkarbeider i ti år og journalist og forfatter i ti år. Jeg må også nevne at han har en *kamm*erat, nærmest et alter ego, 50-åringen Eirik Austey, som har skrivi romaner og dikt. Han skal jeg komme tilbake til. Og mens jeg er inne på *kamm*eraten, vil jeg nevne at Tron Øgrim er den prater'n i Norge som mest konsekvent har trøkket på førstestavinga av flerstavingsord, enten han snakker om økkonomi eller esstetikk. *For* konnsekvent, føler mange som ikke har en sollid Oppsal-arv å ta vare på. Jeg hadde en *studd*ent på Sagene lærerhøgskole en gang i 1960-åra som prata sånn, og blei nekta av øvingslærera sine å være oppsalgutt i klasseundervisninga.

Men nå blei Tron Øgrim aldri lærer.

Dette er en litteraturpris, med hovedvekt på språket, språkformene og språkføringa. Litteratur betyr jo bokstavskrift, skriftlig framstilling, men som nevnt har vi i juryen stadig hevda at også andre uttrykksmåter må vurderes. Øgrims produksjon finner vi riktignok i bøker, i artikler og essays, men også på kassett, Internett, radio- og TV-bølger — vår tids skrift.

Ifølge ordbøkene betyr litteratur først og fremst skjønnlitteratur (dramatisk eller lyrisk litteratur), skjønnlitterære verker i skreven eller trykt form. Ordbøkene nevner også muntlig litteratur, t.d. folkeviser,— diktning som er skapt og overlevert muntlig, og som ved nedskriving blir litteratur (det kan ikke være lett å være ordbok-skribent!). Vel, både Øystein Sunde, med visesangen sin, og Tron Øgrim står solid blant våre litterater.

I boka *Grisen før jul* forteller Tron Øgrim om åffer han skriver, åssen han arbeider og hvem han skriver for. Han lager ikke vitenskapelige verk, sier han, men innlegg. Han skriver ikke for kjølige lesesaler eller doktordisputaser, men for livet, for kampen. Han ser det som en plikt å skrive nå og ikke dokumentere seinere, når alt er for seint. Han henvender seg til ærlige folk overalt som er bekymra for utviklinga, som lurer på hva vi kan gjøre for å skape framskritt; han vil tjene folket, som han sier, med et bra kinesisk slagord.

Framtida er ikke fastlagt, skriver han. Fra oss stråler den ut i forskjellige mulige retninger, som greinene på et tre, eller som fingrane på ei hand.

Tilbake til *kamm*eraten hans, Eirik Austey. Han har skrivi ei diktsamling, *På sporet etter det ukjente dyret,* som kom ut på Tiden i 1990. Sprelske dikt, artige dikt og vare dikt. Bare hør:

Bare ei sak i livet er helt sikkert:
at det lukter søtt av halvgammal honning
oppi den mjuke gropa
midt på hue
til ganske nye barn.

Eller:

Klokka er kvart over fem —
svært ung og svært blakk —
må gå før seks, har satt klokka på en halvtime før
bare for å kunne ligge den halvtimen våken
og holde rundt puppene på hu som sover —
og snuse i nakken hennes.

Videre har Austey skrivi fire bøker til, blant dem *Tyskeren mot Stretemish,* et eventyr om skjulte ting og fantastiske overraskelser, opprør, flukt og lange reiser i ganger under jorda. Alt i boka har skjedd i Europa, og er historie. Den som ikke leser historie, skriver forfatteren,

vil bli forbausa over å høre åtti år gamle dagbøker snakke som om det var fra i går. Både språklig og litterært, i tradisjonell betydning av ordet, er *kamm*erat Austey også kandidat til Språklig samlings litteraturpris.

Språket hans? — Alt stemmer med de krava juryen stiller, helt fram til i dag. Han skriver som han snakker og snakker som han skriver. Et eksempel på sakprosaen hans, fra artikkelen «Litteratur i de siste 40 millioner år», fra antologien *Skrift*, i anledning forlaget Oktobers 25 års-jubileum. Tittelen viser til katta *Mor*, og Øgrim mener at denne katta hans har litteratur, og mellom Mor og Øgrim ligger ca. 40 millioner år. Mor organiserer bilder fra virkeligheta på grunnleggende samme måte som Tron: Mor lager ideer inni det lille svarte hue sitt. Hun tenker. Hun tenker i ideer og intriger. Når hun legger seg på i det høye graset om natta, har hun satt sammen en liten roman. Der er fuglen — hun — graset som dekker henne. Og intrigen: Fuglen kommer — vil ikke bli skremt — katta hopper — det er en glede — spiser den — nok en glede. Mor skriver inne i hue: kattens litteratur.

Vil skriftlig menneskelitteratur overleve? spør Tron Øgrim. Tipset hans er nei. Skrift er verken nødvendig for tenkinga eller for mennesket som art, hevder han. Det er ikke lenger sånn at skriftspråket er den viktigste måten å lagre og transportere historier på, uavhengig av mennesker. I dag har vi lydopptak, film, tegneserier, fotoromaner med tekst, interaktiv CD… Og jeg siterer:

Innafor få tiår kan vi forestille oss historier framstilt som tredimensjonale figurer du kan se for deg i et rom. Som om de var virkelige mennesker av kjøtt og blod… eller symbolske, karikerte figurer, som kan gå gjennom fysisk umulige hendelsesforløp. […]

Eller: De vil plugge inn hue direkte i databanker, som samtidig kan ta over deler av tankeprosessen, og i et øyeblikk organisere store systemer av ideer med et volum som en 30-binds-roman. […] Det som er mulig å forutse, er at vårt nåværende skrivesystem ikke vil bestå.

Vel, Tron Øgrim, du får i hvert fall Språklig samlings litteraturpris *i år*. Til lykke med framtida!

Liv Osnes Dalbakken:

Den «sjedelige» kj-lyden

Sj-uttale av kj-lyden - slurv eller språkendring?

Selv om jeg for så vidt ikke tilhører målgruppa, har jeg noen ganger sett på tenåringsprogrammet «Midt i smørøyet» på NRK. For en seks-sju år siden begynte jeg å legge merke til at det svært ofte var minst én av de unge programlederne som hadde en avvikende uttale av kj-lyden. Det var blant annet snakk om denne «sjærligheten», som ofte kan være en «sjedelig» affære.

Dermed var min interesse for emnet vakt. Og gradvis ser det ut til at dette har blitt en allmenn interesse, som blir heftig debattert i mediene. Emnet er særlig interessant siden det ikke bare er små barn som strever med å holde *kj* og *sj* fra hverandre. Sj-uttale av kj-lyden er heller ikke forbeholdt visse sosiale eller «radikale» grupper. Nei, etter å ha vært opptatt av dette nå i flere år, har jeg forstått at fenomenet er mer utbredt enn jeg ante.

Hvis vi holder oss til fjernsynet, hvor jeg først ble oppmerksom på problemfeltet, finner vi nå slike språkbrukere som hallodamer og hallomenn, de finnes som nyhetsopplesere i Dagsrevyen, og som værmeldere på TV-2. Det blir problematisk å kalle dette kun en talefeil, for man kan ikke sende en hel sjetteklasse til logoped, slik det ble gjort i et tettsted rett utenfor Trondheim.

Ett kjennetegn har likevel denne spesielle uttalen: Den er hovedsaklig et byfenomen. Etter hvert har det blitt foretatt flere undersøkelser av hvor vanlig det er å uttale kj-ord med sj-lyd i de største byene. Den første undersøkelsen i Norge fant sted i Bergen på slutten av 70-tallet. Undersøkelsen viste at denne spesielle uttalen ikke forekom så ofte, men nokså mange av ungdommene som ble undersøkt, sa *sj* for *kj* nå og da. De bytta også motsatt vei, fra *sj* til *kj*. Dette er en type ombytte som ikke forekommer så ofte utenfor Bergen og Stavanger, og av plasshensyn vil jeg heretter se bort fra denne typen og konsentrere meg om den mest vanlige: *kj* > *sj*. Seinere har Karen Margrete Hegland påvist hyppige forekomster av begge disse variantene i Stavanger, mens jeg i en liten undersøkelse, og Eric Papazian i en mer omfattende, har funnet at sj-uttale av kj-ord så avgjort også er et oslofenomen.

Da jeg skulle begynne å arbeide med hovedoppgava mi for to år siden, var jeg fortsatt nysgjerrig på hva det er vi står overfor. Jeg valgte å bruke informanter fra Trondheim, for å finne ut om barn og ungdom i denne byen behersker kj-lyden. Som et fundament for problemstillinga mi lå nettopp spørsmålet som jeg har brukt som undertittel: Skyldes denne uttalen at språkbrukerne slurver, eller ser vi tendenser til ei språkendring? Før jeg kommer inn på hva jeg fant i Trondheim, har jeg lyst til å se nærmere på de to lydene vi har med å gjøre: kj-lyden og sj-lyden.

Sj- og kj-lydene før og nå

Hvis vi virkelig ser konturene av ei språkendring - og jeg skal allerede nå røpe at det er den sida jeg heller til – hvilke forhold finnes det da i språket som muliggjør denne en-

dringa? Språkforsker Jean Aitchison mener at språkendringer er avhengige av at det finnes svake punkt i språksystemet. Hun sammenlikner dette med ei plante som vokser opp på et fortau. Planten kan bare spire opp der hvor grunnen er svak, som mellom to fortaussteiner. Det gjelder altså å finne disse svake punkta i det norske språksystemet, som gjør det mulig at *kj* blir til *sj*.

Jeg mener at en viktig del av svaret ligger i at lydene er nokså like. Ingen vet nøyaktig når de to lydene kom inn i språket vårt. De norrøne tekstene vi kjenner, gjenspeiler ikke at disse lydene var i bruk, så de må ha kommet inn på et seinere tidspunkt. Men det vi vet, er at de to lydene var mer ulike hverandre da de var nye i språket, enn hva de er i dag. Figuren nedenfor viser denne tilnærmingsprosessen. Lydskrifttegnet /ç/ står for kj-lyden og tegnet /ʃ/ for sj-lyden.

---

kj > cç > ç> [ç / ʃ] < ʃ < ʃj < sj

Ytterst på hver side har vi en situasjon hvor *s j* og *k j* blir uttalt hver for seg, som /kjenna/ for «kjenne», og /sjera/ for «skjære». Dette at *s* og *j* blir uttalt separat, har vært vanlig i vestlandsk og sørlandsk helt til i dag, slik sørlendingene f.eks. sier at noe er /sjønt/. Men det er nok et tidsspørsmål om hvor lenge disse dialektene får beholde denne uttalen.

Neste trinn i utviklinga er at *k* og *j* faller sammen i en lyd /cç/, som mer populært kan gjengis som /tʃ/. Denne uttalen finnes fortsatt i enkelte dialekter, slik for eksempel sunnmøringene sier «ikkje» og «køyre». På den andre sida av figuren har *s* og *j* falt sammen i sj-lyd pluss *j*, slik mange bergensere i dag uttaler /ʃjønt/. Så kommer vi fram til den uttalen som er mest vanlig i dag, hvor *sj* uttales /ʃ/ uten noen *j* etter, mens *kj* uttales /ç/. Uten at jeg skal gå i detaljer, viser dette at de to lydene har blitt nære naboer. De artikuleres på nesten samme sted i munnhula, og skilles hovedsaklig fra hverandre ved at kj-lyden blir laga med tungeryggen, mens sj-lyden lages ved hjelp av tungespissen. Dette er imidlertid en viktig forskjell, som jeg skal kommet tilbake til. Også lydlig (akustisk) er de to lydene like, det kan være vanskelig å høre forskjell mellom *sj* og *kj*.

Helt i midten av figuren har jeg satt en skråstrek mellom de to lydene. Med den mener jeg å markere den situasjonen vi aner konturene av i dag: nemlig at skillet mellom de to lydene har blitt svakere, og at de kanskje kan falle samme i sj-lyden.

Hvorfor blir *kj* til *sj*?

Det er likevel ikke så enkelt som at to lyder som ligger tett opp til hverandre, automatisk vil falle sammen. Hva er det som gjør at kj-lyden i dette tilfellet kan se ut til å være på vikende front, til fordel for sj-lyden? Jeg mener svaret ligger i at kj-lyden har en svakere posisjon i det norske språket enn sj-lyden. Vi kan sette opp tre punkt som illustrerer dette:

1) For det første er kj-lyden en sjelden lyd blant verdens språk. Den svenske lingvisten Per Lindblad fant at blant 189 språk som han undersøkte, var det bare 11 som hadde kj-lyden. I vår nærmeste omkrets har bare norsk, svensk og tysk denne lyden, ellers mangler den i nord- og vesteuropeiske språk. Derimot fant Lindblad at over halvparten av de samme 189 språka hadde sj-lyden, denne er altså langt mer utbredt enn kj-lyden i verdenssammenheng.

2) For det andre er kj-lyden en vanskelig lyd å uttale. Som jeg var inne på tidligere, er kj-lyden en såkalt tungerygglyd. Hvis man kjenner etter hvordan tunga er plassert når man sier denne lyden, vil en merke at det er den bakre delen av tunga som presses opp mot ganen. Denne delen av tunga har vi ikke så god kontroll over, derfor er det også slike lyder barn lærer seinest. Da er det noe helt annet med tungespisslydene, for tungespissen har vi mye bedre kontroll over. Hvis man kjenner etter hvordan tunga er plassert ved uttale av sj-lyden, vil man oppdage at det nå er tungespissen som er i kontakt med ganen, og de fleste vil også ha tungespissen litt bakoverbøyd når man sier denne lyden. Sj-lyden er altså en tungespisslyd, og dermed langt lettere å uttale enn «naboen» kj-lyden.

3) For det tredje er det svært begrensa hvor ofte kj-lyden kan forekomme i norsk. I standard østlandsk forekommer den kun i framlyd, altså fremst i ordet. Den kan verken stå midt i ordet eller til slutt, med unntak av det ene ordet *bikkje*. Andre unntak kan forsåvidt forekomme i fremmede ord og navn, som for eksempel «München», men ellers er regelen klar: kj-lyd kun fremst i ordet. Dette er litt annerledes i flere andre dialekter, hvor kj-lyden finnes i innlyd i ord som «ikkje», «mykje», osv. Men kj-lyden kan aldri stå sist i et ord. Kj-lyden er med andre ord bundet til bestemte posisjoner i ordet, og forekommer dermed ikke så veldig ofte i norsk, og som nevnt særlig ikke i standard østlandsk.

Her står sj-lyden *igjen* som en motsetning til kj-lyden, for denne forekommer svært ofte. Sj-lyden kan stå både fremst i ord, i midten, og sist i ord. Dessuten kan den også oppstå i møtet mellom to ord, slik mange vil uttale siste del av setninga «de tok hver sin» som /væ:ʃin/.

Spørsmålet var hvorfor kj-lyden viker til fordel for sj-lyden når, eller hvis, disse to lydene faller sammen. Svaret er altså at kj-lydens posisjon er svakere enn sj-lydens, fordi den finnes i langt færre språk, den er vanskeligere åartikulere, og den forekommer sjeldnere innenfor norsk, enn hva sj-lyden gjør. Når de to lydene da gradvis har blitt temmelig like både artikulatorisk og akustisk, er det ikke så utenkelig at sj-lyden overtar for dem begge, et slags «survival of the fittest».

«Bremseklosser» i språkutviklinga

Men det finnes hindringer som kan stanse språkendringer. Selvsagt har vi sosiale bremser som oppdragere i form av foreldre og lærere, men hvis vi fremdeles holder oss innenfor det reint språklige, vil jeg nevne hindringa *mi-*

nimale par. Et minimalt par er et ordpar hvor kun én lyd utgjør menings-forskjellen. Et eksempel er paret *Kjell / skjell*, der meninga blir bestemt utifra om det er *kj* eller *sj* som står fremst i ordet. For slike ordpar blir det kritisk dersom de to lydene faller sammen, for da er det i teorien ikke lenger mulig å si om vi har med den ene eller den andre betydninga å gjøre. Dersom begge deler uttales *skjell*, er det i utgangspunktet ikke godt å si om det menes et guttenavn eller det vi finner i fjæra, og det kan oppstå misforståelser. Dersom det finnes mange nok slike kritiske par, kan vi anta at faren for misforståelser blir for stor, og at lydsammenfallet stopper opp.

Jeg har satt opp ei liste med de minimale para som jeg kjenner til, hvor lyden *kj* kontra *sj* utgjør meningsforskjellen. Disse er:

> *sjappe-kjappe, skjede-kjede, sjekk-kjekk, skjell-Kjell, sjel-kjel, skjele-kjele, skjenne-kjenne, skjepper-kjepper, sjette-kjette, skive-kive, skinn-kinn, skitt-kitt, skylling-kylling, skyr-kyr, skyss-kyss, skyte-kyte, skjære-kjære, skjønn-kjønn, skjør-kjør, sjøl-kjøl, skjøtt-kjøtt og skje-kje.*

Dette er ikke så få par, og sannsynligheten for sammenfall mellom de to lydene burde være begrensa. Men hvis vi studerer nærere hvilke ord de minimale para består av, viser det seg at flere av disse er ord som barn og unge i dag ikke er fortrolige med. Jeg erfarte under feltarbeidet i Trondheim at *kjette, kitt, skyr, skjør* og *skjøtt* var ord som mange av informantene mine på tolv og seksten år hadde problemer med. Dette viste seg ved at de enten uttalte orda helt bokstavrett, som /kjette/ og /skyr/, eller ved at de ikke kunne forklare hva disse orda betydde. Det samme tror jeg vil gjelde for *skjepper, kive* og *kyte*. Når disse orda knapt eksisterer i ungdommenes ordforråd, vil de heller ikke danne noe minimalt par, og kanskje kan lista reduseres med åtte par. Da spørs det om de fjorten minimale para som er igjen, er så viktige at de kan forhindre et sammenfall. Jeg tror ikke at de er det. I realiteten vil det nemlig svært sjelden oppstå misforståelser fordi kj-lyden uttales *sj*. Sammenhengen vil vise oss hva som menes. Hvis sønnen din sier at han skal ned i fjæra for å finne /ʃell/, *kan* det selvsagt hende at han vil leite etter nabogutten, men sannsynligvis er det vel faktisk vanlige skjell han skal se etter.

Undersøkelse av *sj*-uttale blant unge i Trondheim

Jeg mener altså at det faktisk finnes svake punkt i det norske språksystemet som gjør det mulig for de to lydene å falle sammen, og da primært i sj-lyden. I det følgende skal jeg referere litt av det jeg har funnet ut om tolvåringers og sekstenåringers forhold til kj-lyden i Trondheim.

Informantene mine var henta fra to sjetteklasser i grunnskolen og to førsteklasser i videregående skole. Disse skolene lå i to ulike bydeler i Trondheim, men her vil jeg ikke gå nærere inn på geografiske forhold. Til sammen ble dette 85 tolvåringer og seksten-syttenåringer. En og en informant ble testa gjennom flere punkt. Testresultatene tok jeg opp på kassett, og lytta seinere gjennom og analyserte. Den viktigste delen av testen var det første punktet. Uten at informantene visste annet enn at jeg var interessert i dialekta deres, prata vi her så uformelt som mulig i ca. 10 minutt. Målet var selvsagt å få dem til å si ord med *kj* så ofte som mulig, så jeg begynte som regel med å spørre om de kunne fortelle om en film de hadde sett, for kanskje å lokke fram ordet kino. Slik lokking er jo ikke alltid like lett, for flere ganger når jeg spurte hvor de hadde sett denne filmen, fikk jeg ikke det ønska svaret «på kino», men derimot « på Nova» eller «på Prinsen», som kinobygningene heter i Trondheim.

Deretter leste de en historie som jeg ikke skal gå inn på her, før de så fikk lese ei rekke med noen av de minimale para som vi så på ovenfor. Først var disse skjult inne i setninger, og så var det kun de minimale para.

Av setningspar har vi for eksempel «Kan du **kjenne** etter om vannet er for varmt» og «Du må ikke **skjenne** på meg», og «Seilbåten hadde endelig kommet på rett **kjøl**» og «Kan du ikke knytte skolissene dine **sjøl**».

Helt til slutt skulle de lytte til noen minimale par som jeg leste opp, hvor oppgava var å forklare hva disse orda betydde. Jeg leste for eksempel «kjekk - sjekk», og spurte informanten om han eller hun kunne fortelle hva **kjekk** betyr, og hva **sjekk** betyr. Dette gjorde jeg for å teste om informantene var i stand til å **høre** forskjell mellom kj- og sj-lyden. Før enkelte av resultata blir presentert, vil jeg gjøre oppmerksom på at man alltid må være kritisk til slike resultat. Selv om jeg la vekt på å gjøre situasjonen så uformell som mulig, ville selvsagt informantene få følelsen av at de skulle *prestere* noe, og tok seg kanskje sammen i forhold til hvordan de vanligvis snakker. Slike lesetester kan også være misvisende fordi informanten for eksempel kan ha et problematisk forhold til lesesituasjonen.

Kjønn	Gj.snitt kj > sj pr. informant i %	Andel av inf. med kj > sj i %
Jenter	13,1	34
Gutter	18,3	34,2

Tabell 1: Sj-uttale av kj-lyden m.h.t. kjønn

I tabell 1 er jentene og guttene satt opp mot hverandre. Den første rubrikken viser hvor ofte hver informant gjennomsnittlig har uttalt kj-ord med sj-lyd. Under den formelle samtalen uttalte altså hver jente gjennomsnittlig 13% av kj-orda med sj-lyd. Guttene ligger litt over, med 18%. Men det er selvsagt ikke alle informantene som har slik uttale, dette er bare gjennomsnitt. Noen har en mye høyere prosent, enkelte faktisk 100% sj-uttale, mens langt

flere aldri har denne uttalen. Den siste rubrikken forteller mer konkret hvor mange av informantene som har problemer med uttalen av kj-lyden. Vi ser at 34% av både jentene og guttene har uttalt kj-ord med sj-lyd i ett eller flere tilfeller. Det vil altså si en tredjedel av samtlige tolvåringer og sekstenåringer.

Alder	Gj.snitt kj > sj pr. informant i %	Andel av inf. med kj > sj i %
6. klasse	24,7	47,5
1. klasse i videregående	7,2	22,2

Tabell 2: Sj-uttale av kj-lyden m.h.t alder

Tabell 2 viser hvordan informantene er fordelt med hensyn til alder. Det er nemlig stor forskjell på tolvåringer og sekstenåringer. De yngste sier gjennomsnittlig sj-lyd i omlag en fjerdedel av de gangene de sier kj-ord, mens sekstenåringene begrenser seg til 7,2% av tilfellene. Neste rubrikk viser at det er over dobbelt så mange tolvåringer som sekstenåringer som har problemer med kj-lyden. Hos sjetteklassingene nærmer det seg faktisk halvparten.

Jeg har slått sammen disse to tabellene til et diagram som kanskje er mer oversiktlig. Dersom vi slår sammen jenter og gutter i sjetteklasse og sammenligner med jenter og gutter i første klasse i videregående, ser vi at forskjellene blir nokså store. Det er sjetteklassingene som oftest har avvikende uttale, men vi ser også at det er guttene som virkelig rager høyt: I nesten 30% av alle kj-ord har de sj-uttale. Sjetteklasseguttenes motsetning er jentene i videregående. Dermed kan vi trekke den slutninga at dette er en uttale som avtar med alderen, og det er flest gutter som har en slik uttale.

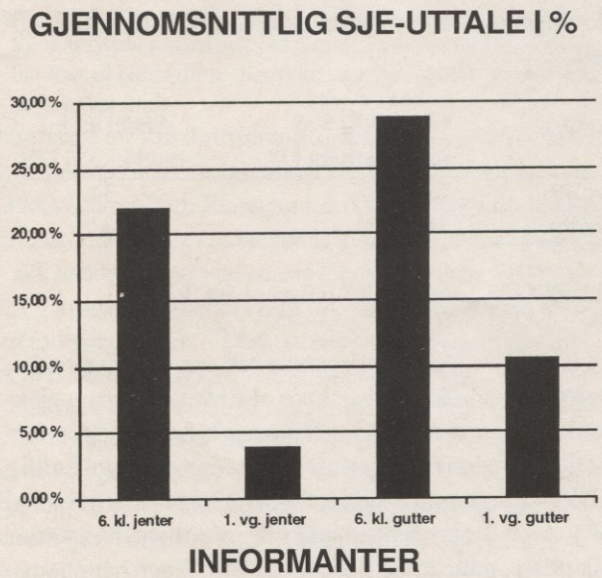

Sistnevnte konklusjon samsvarer med et klassisk fenomen innenfor sosiolingvistikken: Jenter er mer opptatt av å snakke korrekt enn hva gutter er. Men det som er interessant, er at Eric Papazians undersøkelse i Oslo viste at det der var flest jenter som hadde avvikende uttale av kj-lyden. Papazian knytter dette til at jentene nok er flinkere artikulatorisk enn guttene, men at de kanskje lettere lar seg lede av jenta med mest status i klassen. Hittil har denne ombyttinga av *kj* og *sj* blitt kalt et jentefenomen. Etter undersøkelsen i Trondheim er jeg ikke så sikker på om det er noen rettferdig karakteristikk.

Uforutsette problemer i undersøkelsen

Da informantene i sjetteklasse skulle lese de minimale para i testen, fikk jeg en overraskelse. Jeg var klar over at en del av orda var vanskelige og kanskje ukjente, for som vi tidligere var inne på, består mange av de minimale para med *kj* og *sj* av ord som er relativt sjelden i bruk. Men jeg tenkte at når elevene har kommet så langt som til slutten av sjette klasse, har de trent så mye på dette problemet, at de vil kunne gjenkjenne et ord med *kj* og vite at det skal uttales med kj-lyd, selv om ordet er ukjent. Men så enkelt var det nok ikke. Denne testen skapte stor usikkerhet og forvirring.

Når et av de vanskelige orda dukka opp, for eksempel *kjette* i setninga «Hunnkatten kalles kjette», hendte det hos overraskende mange av de yngre informantene at dette ble til /kjette/, med *k* og *j* separat uttalt. Det samme gjaldt forsåvidt for ord med *sj* eller *skj*, det ble /skjeler/ med separat uttale av *s*, *k* og *j*.

Forvirringa var stor. Det viste også noen av kommentarene fra informantene, etter at de hadde lest disse para løsrevet fra setningene. En av dem sa «det er vanskelig, de er så like». En annen spurte da hun skulle lese *kjenne* og *skjenne*: «Er det det samme, liksom?», og en tredje spør når hun skal lese *sjette* og *kjette*: «Sjett, kjette eller kjett, sjette, er det det samme om jeg sier det?» Flere av informantene helgarderer seg, og sier ordet først med den ene uttalen og så med den andre.

Jeg skal være den første til å innrømme at dette er vanskelig. Ikke minst er det forståelig at informantene strever når problemfeltet så til de grader blir satt på spissen som i en slik opplesning av kj- og sj-par. Men jeg vil likevel ikke se bort i fra at denne nølinga, helgarderinga og den bokstavrette uttale /kjette/ også har en sammenheng med forvirringa som tydeligvis hersker i forbindelse med kj-lyden i Trondheim. Slik vi så ovenfor, sa nær halvparten av tolvåringene, og snart en fjerdedel av sekstenåringene i ett eller flere tilfeller *sj* for *kj*. Dermed er det mange slags former for uttale som svirrer i lufta, og det er ikke rart om det oppstår forvirring. Da er det kanskje heller ikke så underlig om disse unge språkbrukerne rett og slett vegrer seg for å velge hvilken lyd de skal satse på.

Evne til å *høre* forskjell mellom sj og kj

Den siste delen av resultata jeg skal kommentere, er testen hvor jeg sjekka om informantene klarte å *høre* forskjell mellom de to lydene. Testen besto av åtte minimale par, som f.eks. «kjekk - sjekk» og «kyss - skyss». Jeg leste disse uten at informantene så hvordan de var skrevet. Som tidligere nevnt, skulle informantene forklare hva disse orda betyr, og det kreves da at informanten kan høre hvilken lyd som blir sagt. Til sammen var det 20 prosent av informantene som hadde en eller flere feil i forklaringene sine. Disse feila var av tre typer:

1) For det første var det tilfeller der informanten bytta om forklaringene, som for eksempel en gutt som sier at «kjekk» er en form for penger, og at «sjekk» for eksempel er å være høflig.

2) For det andre var det tilfeller der informanten oppfatta de to orda som homonym, altså at ett ord kan ha to ulike betydninger. Dette gjør for eksempel den informanten som definerer «kylling» som mat, og «skylling» som en liten fugl. Han har tydeligvis oppfatta dette som ett og samme ord.

3) Den tredje typen feil som ble gjort var når informanten svarte galt på det ene ordet, og «vet ikke» på det andre. Dette skjer sannsynligvis fordi informanten allerede har brukt opp den andre forklaringa i det første svaret. Et eksempel på dette er ei jente som svarer at «Kjell» er noe som er på stranda, men at hun ikke vet hva «skjell» er.

Ikke-språklige årsaker til at *kj* uttales *sj*

Utifra slike funn som jeg har vært inne på her, mener jeg at vi ser en tendens til sammenfall mellom disse to lydene i Trondheim. Det samme har vist seg i andre byer. Kanskje *er* kj-lyden på vikende front. Men hvorfor skjer dette akkurat nå? Den språklige situasjonen som vi så på ovenfor, har jo vært slik i flere generasjoner. Hvorfor har så mange unge *i dag* problemer med å skille lydene fra hverandre, når mange generasjoner før dem har beherska dette? En opphavsmyte knytta til Stavanger forklarer dette med at soldater som var i England under krigen, tok med seg sine engelske koner hjem, og barna fra disse ekteskapene skal ha strevd med å skille *kj* fra *sj*. Sant eller ikke sant, vi kan i hvert fall slå fast at det ikke er nok å vise til det språklige, for språket vil alltid være styrt av sosiale forhold. Men slike forhold er vanskelige å undersøke vitenskaplig; derfor er det mest gjetninger vi kan foreta.

Vi kan jo for eksempel spekulere på om de som uttaler kj-ord med sje, *bevisst* bryter normen for korrekt språkbruk. Samtlige informanter fra Bergen, Oslo og Trondheim *kan* nemlig uttale kje-lyden. Dersom noen bevisst går inn for å si *sj* i stedet for *kj*, kan den avvikende uttalen tenkes å fungere som et opprør mot foreldregenerasjonen, skolen, samfunnet eller lignende. Papazian mener at i alle fall enkelte av ungdommene kanskje bevisst vraker foreldregenerasjonens normer, for så å sette opp en egen ungdomsnorm i stedet. Vi kan tenke oss at det oppstår et eget gruppespråk, hvor uttalen av kj-lyden viser om du er «inside», eller om du står utenfor.

Derfor spurte jeg hver av de 85 informantene i Trondheim om hvem i klassen de var mest sammen med, for å kartlegge hvilken gruppering de tilhørte. Men det viste seg å være umulig å si noe sikkert om en slik sammenheng mellom gruppe og uttale i dette materialet. Antakelsen kunne verken bekreftes eller avkreftes.

Inntrykket mitt fra Trondheim var at de informantene som bytta om *kj* og *kj*, ikke valgte sj-lyden for å gjøre opprør. De *kunne* uttale kj-lyden, men flere sa de syntes det var vanskelig å bruke den riktig. Det var mest lettvint å bare si sj-lyd. En informant fortalte for eksempel at hun synes det er både vanskelig og kjedelig å passe på at uttalen blir rett, og at det er vanskelig å forme tunga riktig. I en av sjetteklassene jeg undersøkte i Trondheim, hadde 60% av elevene ett eller flere tilfeller av *sj* for *kj*. Når en stor nok del av klassen eller venneflokken på denne måten har avvikende uttale, blir det ikke pinlig å si *sj* for *kj*. Tvert imot kan denne uttalen bli ansett for å være den normale, slik at de som i utgangspunktet behersker skillet mellom lydene, blir forvirra og påvirka av de andre. Toleransen ser ut til å være stor ungdommene seg i mellom, og da er det klart at det ikke blir så om å gjøre å snakke såkalt riktig. Det er fristende å prioritere det lettvinte framfor det korrekte, i og med at kameratene ikke reagerer. Hva foreldre og lærere mener, har minimal betydning i forhold til de jevnaldrendes anerkjennelse. Og akkurat her tror jeg vi er inne på en sentral grunn til at dette fenomenet ser ut til å bre seg akkurat nå, nemlig at en slik uttale er *akseptert* innenfor ungdomsmiljøet.

I Papazians osloundersøkelse skiller Vålerenga seg ut som en skole med atskillig høyere andel *sj* for *kj* enn de andre skolene. Papazian mener at den eneste forklaringa på en slik forskjell mellom skolene må være den høye andelen fremmedspråklige i distriktet hvor skolen ligger. Kj-lyden finnes jo som sagt i svært få språk, slik at fremmedspråklige ofte vil ha problemer med uttalen av denne. Det er vel ikke utenkelig at en høy prosent fremmedspråklige i klassen kan forsterke de norske elevenes tendens til å bytte ut *kj* med *sj*. Men dette må foreløpig begrenses til å gjelde for Oslo, hvor det finnes flest innvandrere. I de fire klassene jeg hadde kontakt med i Trondheim, var det til sammen bare et par elever med utenlandsk opprinnelse.

Slurv eller språkendring?

I denne artikkelen har jeg lansert tanken om at sj-uttale av kj-lyden er ei begynnende språkendring, fordi undersøkelser viser at det ikke er helt urimelig å betrakte denne spesielle uttalen som noe mer enn slurv. Men har man ikke likevel lov til å kalle det slurv når f.eks. en av informantene mine svarer som så, når han blir spurt om å forklare forskjellen på «skinn» og «kinn»?: «/ʃinn/ er det som er i ansiktet, og /çinn/ er også i ansiktet, men det er liksom /ʃinne/».

Jo, selvsagt kan vi kalle det slurv. Og det er akkurat det det er! I språklig sammenheng vil nemlig det å slurve være det samme som å velge den letteste veien når du snakker. Og slikt blir det språkendringer av! Hvis man for eksempel ikke hadde slurva en gang på 13- og 1400-tallet, ville vi fortsatt skilt mellom *t*, og *th* som i engelsk *tank* (tank) og *thank* (takk). Da ville fortsatt et *tak* på huset, og et *thak*, et grep, vært to ulike ord, som i norrønt. Men th-lyden forsvant, og språket ble muligens fattigere, men kanskje ble det også mer effektivt? Språket blir nemlig drevet av et indre krav om effektivitet. Da er det ikke plass til altfor mange trekk som egentlig er overflødige.

Et latinsk ordtak sier at «communis error facit ius», dvs. «felles feil skaper regel.» I våre dager kan det altså se ut til at slurving med kj-lyden holder på å bli en felles feil, som på sikt kanskje skaper en ny uttaleregel. Det vil tida vise, og i mellomtida får vi trøste oss med at det er utrolig hvor dramatiske endringer et språk kan tåle. Det er bl.a. dagens norske språk et bevis på.

Litteratur

Dalbakken, Liv Osnes 1996: *Distinksjonen kje / sje i lydendringsperspektiv*. Upublisert hovedfagsoppgave i nordisk, Oslo.

Haslev, Marianne 1981: «Spørsmålet om begynnende sammenfall mellom palato-alveolarer og palatal frikativ i bergensk». I *Maal og Minne*.

Hegland, Karen M. 1992: *Kor finne du Kjell henne? I strandkanten?* Mellomfagsoppgave i nordisk, Bergen.

Johannessen, Stig H. 1983: «Om 'sjendisar' og 'chipsreiarar'. Om bruken av sje-lyd og kje-lyd i Bergensmålet.» I *Talemål i Bergen* 1.

Nesse, Agnete 1994: «Kollektiv og individuell variasjon i Bergensdialekten.» I *Talemål i Bergen* 5.

Osnes, Liv 1992: *Er det sjedelig å gå på sjino i Oslo?* Mellomfagsoppgave i nordisk, Bergen.

Papazian, Eric 1994: «Om sje-lyden i norsk, og ombyttinga av den med kje-lyden.» I *Norskrift* nr. 83.

Slethei, Kolbjørn 1981: «Mer om palato-alveolarer i Bergensmålet». I *Maal og Minne*.

Arne Torp:

Epilog: Kan kj-lyden reddes?

Med et valhendt og et handfast forslag til strakstiltak

«Man kan ikke sende en hel sjetteklasse til logoped», sier Liv Osnes Dalbakken i artikkelen sin. Neivel. Men det var altså akkurat det Aftenposten anbefalte i en artikkel 17. desember i fjor. Under den oppsiktsvekkende tittelen *Kj-lyden kan mestres* gir avisa her til beste et intervju med logoped Berit Reissiger, som bl.a. sier følgende:

> Kj-lyden er en vanskelig lyd, men likvel ikke for vanskelig. Får barna riktig hjelp, så kan de lære å si kj-lyd. De jeg har hatt til behandling, har ikke vært her mange ganger før dette er mestret.

Dette burde jo være fortrøstningsfullt for alle de som er «bekymret» over denne «utglidningen». Og alle vi som kan si kj-lyd, veit jo at Berit Reissiger har rett – kj-lyden *kan* mestres! Det merkelige er jo bare at *vi* klarte det helt uten hjelp — sjøl hadde jeg aldri en eneste logopedtime da jeg var liten, og ingen andre heller i mitt oppvekstmiljø. Vi må jo ha vært fonetiske genier… Derimot er jeg for min del mer skeptisk til fr. Reissigers diagnose av problemet:

> Dialekter gjør at folk blir mer sløve. Det er fritt frem å bruke sin dialekt. Derfor blir vi lett språksløve.

Her er noe jeg ikke får helt til å stemme: Da jeg vokste opp, snakka vi da virkelig «mer dialekt» som folk sier, enn det folk gjør i dag. Og likevel klarte vi altså kj-lyden som ingen ting.

Og dessuten: En av de tinga Liv Osnes Dalbakken er helt sikker på når det gjelder sammenblandinga av kj- og sj-lyd, er at det er et storby-problem. Men snakker de så forferdig mye «dialekt» i Oslo da?

En ting til i intervjuet gjør meg litt usikker på om det er så enkelt som fr. Reissiger trur. «De jeg har hatt til behandling, har ikke vært her mange ganger før dette er mestret», sier hun altså. Neivel. Men veit hun hva «pasientene» sier når de er kommet ut av kontoret hennes og beveger seg ut i sin vanlige hverdag? Her trur jeg kanskje det kan være på sin plass å minne om følgende fra artikkelen til Liv Osnes Dalbakken:

> Hva foreldre og lærere mener, har minimal betydning i forhold til de jevnaldrendes anerkjennelse. Og akkurat her tror jeg vi er inne på en sentral grunn til at dette fenomenet ser ut til å bre seg akkurat nå, nemlig at en slik uttale er *akseptert* innenfor ungdomsmiljøet.

Så spørs det om de hører mer på logopedene da…

For min egen del trur jeg nok det må atskillig sterkere lut til enn noen skarve logopedtimer dersom en skal komme «uvesenet» til livs. Jeg har i den forbindelse lyst til å fortelle ei historie som jeg ikke kan innestå personlig for sannhetsgehalten av, ettersom jeg bare har den fra muntlige sekundærkilder, men jeg har fått den fortalt av en troverdig person om en navngitt nå avdød tidligere profes-

sor ved Universitet i Oslo. Uansett sannhetsverdi viser i alle fall denne historia etter mi mening hvilke metoder som bør tas i bruk dersom en skal klare å bekjempe slik styggedom som nye uttalevaner.

Denne mannen reiste en gang i sin ungdom, lenge før han var blitt professor, rundt på Vestlandet for å studere dialekter. Blant annet var han opptatt av hva slags r folk brukte, om det var skarre-r eller rulle-r. Som oppmerksomme og minnesterke lesere av dette bladet kjenner til, har skarre-r'en lenge ekspandert sterkt i denne landsdelen på bekostning av den gamle rulle-r'en (se s. 8-10 i nr. 2-1994). I motsetning til de parisermotebevisste Christiania-borgere som jo angivelig i si tid skal ha importert barnepiker fra Sørlandet for at avkommet forhåpentligvis ville annamme denne fjonge nyheten fra "daddaene" sine, så er vestlandske bønder som landsfolk ellers i verden prinsipielt konservative mennesker som ikke hiver seg på alle slags byunoter.

Nå går altså historia slik at den seinere professoren en gang kom til en gård der begge foreldrene brukte rulle-r, mens han Vetle-Per, gutungjen, skarra så det ljoma – i og for seg en helt normal situasjon over alt i områder der skarre-r'en går fram.

Det som imidlertid var uventa i dette tilfellet, var det at da dialektforskeren kom tilbake til den samme gården om lag ti år seinere, så skarra ikke Vetle-Per lenger, nei da "rudla" han på r'ene så det var en lyst. Professoren spurte da noe overraska foreldrene om ikke Per hadde skarra sist gang han var der, og hvordan det kunne ha seg at han ikke skarra lenger nå. Da svarte faren med ettertrykk: "Å du veit, me laut dengja det ut or han!"

Arne Torp:

Fengslende sjølbiografi av interessant kulturpersonlighet

Nå vil jeg fortelle litt om den juleboka som fenga *meg* mest i 1996. Den har tittelen *Fra Heidal til Decorah — Veien jeg gikk* og inneholder sjølbiografien til *Kristian Prestgard* (1866-1946), som fra 1898 og til sin død arbeidde i *Decorah-Posten,* fra 1923 som sjefredaktør. Denne avisa kom ut i den knøttlille byen Decorah i Iowa i Midtvesten i USA fra 1874 og holdt ut i 98 år, altså fram til 1972; da var tallet på de som kunne lese gamlelandets språk blitt så lavt at utgiveren la den ned i all stillhet.

Når denne boka ble så spesiell akkurat for meg, så har det aldri så lite å gjøre med personlige romantiske minner, ettersom jeg for over et kvart hundre år sia – altså mens Decorah-Posten fremdeles kom ut hver uke – tilbrakte hvetebrødsdagene sammen med ei jente fra Gudbrandsdalen (som jeg faktisk fremdeles er gift med) i redaktør Prestegards gamle hus i Decorah, som forresten bærer det ikke mindre romantiske navnet Trollhaugen.

I forordet sier forfatteren at disse livsminnene er ført i pennen av dattera Gunvor, «nærmest for sig selv og sin søster Margit,» legger han beskjedent til. Etter mitt syn fortjener boka en atskillig videre lesekrets enn som så; faktisk kjenner jeg meg nokså sikker på at den vil kunne interessere atskillig flere enn folk som meg med min spesielle tilknytning til både Decorah og Gudbrandsdalen. Blant annet bør visse deler av boka ha helt spesiell interesse for de som liker å lese *Språklig samling,* jf. utdraget som følger etter denne bokmeldinga.

Kristian Prestgard var av gammel nordgudbrandsdalsk storbondeslekt. Som kjent fantes det en del folk med en slik bakgrunn som havna «på feil side» under 2. verdenskrig. Det gjaldt *ikke* Kristian Prestgard. Med sine solide røtter i skandinavisk folkehøgskolebevegelse og fra sin mer distanserte utkikkspost i USA så han nok langt klarere enn mange her heime hva nazismen stod for. På slutten av boka sier han da også (manuskriptet er datert februar 1945) at hans store ønske nå er «å kunne henge i lenge nok til å kunne opleve, at den siste prøiser er forsvundet fra Norge på en eller annen måte, så landet og folket atter kan være sig selv.» Uttrykket «prøiser» røper for øvrig at Prestgard nok også fremdeles bar inntrykk av den tyske okkupasjonen av Sønderjylland 1864-1918, som han sjøl hadde opplevd på nært hold da han oppholdt seg en lengre periode hos en dansk bonde i Nordslesvig i 1887.

De første 100 sidene i boka foregår i Skandinavia, mens de siste 70 dreier seg om hans liv og virke i USA. Og når jeg her sier Skandinavia, og ikke Norge, så er det mer enn en talemåte, for aldri har jeg vel lest ei framstilling som til de grader forener en bygdenorsk synsvinkel med en skandinavisk — og amerikansk. Med sin varierte bakgrunn greier Prestgard å skildre både det gamle bondesamfunnet i Gudbrandsdalen, den norske og danske folkehøgskolerørsla og det norske emigrantsamfunnet i Amerika nært og distansert på samme tid — nært, fordi han i høy grad har hørt heime i alle disse tre miljøene i forskjellige faser av livet, og distansert, fordi han kjente alle tre og ikke bare ett av dem.

Det var ellers litt av et skjebnens lune at Prestgard ble

redaktør på den amerikanske prærien; opprinnelig hadde han nok tenkt seg en helt annen og mer «nasjonal» løpebane. Helt fram til sommeren 1893 hadde han nok håpa på og regna med at det var i den norske folkehøgskolen han skulle finne sin framtidige livsgjerning, men slik skulle det altså ikke gå. Den sommeren hadde han nemlig planlagt en snarvisitt til verdensutstillingen i Chicago, og for å finansiere reisa hadde han avtalt med «endel aviser i Danmark, et par svenske og en norsk om å skrive korrespondanser fra utstillingen og fra Amerika-turen i det hele», som han sjøl forteller. Det var jo ikke akkurat hver dag folk tok en svipptur til Amerika den gangen.

For Prestgard ble det altså noe ganske annet, ettersom han ble der borte resten av livet; bare en gang seinere besøkte han Norge, og det var i 1927. Gjennom korrespondentarbeidet kom han nemlig i kontakt med diverse norskamerikanske pressefolk, og etter noen år havna han som sagt i *Decorah-Posten*. Som pressemann ser det ut til at Prestgard snart ble fullblods amerikaner i den forstand at han innretta seg etter det leserne ville ha. Dette later for øvrig til å ha vært politikken i avisa også før Prestgard overtok roret, for etter det han sjøl forteller, ble noe av grunnlaget for *Decorah-Postens* suksess lagt alt i 1884, da bladet begynte å gi ut fortellinga *Husmandsgutten* av norskamerikaneren H.A. Foss (1851-1929). Om dette verket sier Prestgard følgende:

> Etter min personlige mening var *Husmandsgutten* et meget middelmådig litterært produkt, både med hensyn til handling og konstruksjon. Dens enestående suksess kan ikke forklares på annen måte, enn at den skildret et miljø, hvori det store flertall av vort folk følte sig hjemme, og at handlingen gav akkurat det, de hver især gikk og lengtet etter.

Dette er det som Prestgard kaller «å treffe den rette tonen», noe han altså klarte med glans gjennom et par mannsaldrer i *Decorah-Posten,* som holdt stillingen som et betydelig presseorgan så lenge det fantes en stor norskspråklig befolkning i Midtvesten, dvs. fram til etter 2. verdenskrig.

«Posten» var altså levebrødet for Prestgard i nesten femti år, men for å gi utløp for sine mer litterære og kulturelle interesser skreiv han også flere bøker, og i tiårsperioden 1905-1914 gav han dessuten ut et langt mindre lukrativt, men desto mer kresent tidsskrift, *Symra*, sammen med den daværende hovedredaktøren i *Decorah-Posten,* Johs. B. Wist. Dette tidsskriftet har for øvrig fått en slags fortsettelse i *Symraforeningen*, som ble starta i 1907, og som eksisterer den dag i dag i Decorah under navnet *Symra Literary Society*. Det gjør også *Det norsk-amerikanske historielag,* som Prestgard forteller ble til etter en samtale mellom han og noen venner på verandaen på Trollhaugen en sommerkveld i 1925. Denne institusjonen, som i dag heter *The Norwegian-American Historical Association (NAHA)* har arkivet sitt ved St.Olaf College i Northfield i Minnesota, og der har manuskriptet til Prestgards livsminner altså vært oppbevart inntil nå. Det er den norske avdelinga av laget, *NAHA-Norway*, som står bak denne utgivelsen, med støtte fra diverse andre norskamerikanske organisasjoner + Oppland fylkeskommune og Sel kommune.

Sjøl om Prestgards voksne liv og virke for størstedelen altså kom til å foregå vest for Atlanterhavet, var det nok uten tvil arven fra Heidal og folkehøgskolen som var hans viktigste ankerfeste. Dette gjenspeiler seg da også i disse livsminnene, der altså godt over halvparten av sidene dreier seg om tida før han dro til Amerika.

Noe av som jeg synes gjør denne biografien lesverdig også for andre enn kona og meg(!), er det fascinerende bildet vi får av et østnorsk bygdesamfunn før det store hamskiftet og det spennende intellektuelle miljøet omkring den norske og danske folkehøgskolen. Her finner vi også fine portretter av de mange mer og mindre kjente kulturpersonligheter Prestgard kom borti og til dels ble nær omgangsvenn med — Bjørnstjerne Bjørnson, Ivar Kleiven, Viggo Ullmann, Halvdan Koht, for bare å nevne enkelte av de mest kjente.

De to mest spennende kapitlene i boka for lesere av *Språklig samling,* trur jeg likevel må være de som har overskrifta *Norsk sprog i Amerika* og *Han Ola frå Valdres,* og disse har jeg derfor bedt om og fått lov til å gjengi deler av her i bladet.

Til opplysning for dem som ikke veit noe om *Decorah-Posten* fra før, kan jeg fortelle at noe av det mest særmerkte for denne avisa sett fra «heimenorsk» synsvinkel, var språkforma og typografien, nemlig rein norsk-dansk fra siste halvdel av 1800-tallet og gotiske trykkbokstaver helt fram til 1950-åra. Vurdert ut fra språkforma i avisa si burde altså Prestgard være noe av det mest språklig reaksjonære en kan forestille seg her i landet — i praksis på linje med folk som Welhaven og P.A. Munch, som levde midt på 1800-tallet. Og så viser det seg altså at nettopp det norsk-danske språket i avisa var en del av det erkeamerikanske ved mannen, nemlig markedstilpasninga! Hva denne «forsinka danomanen» mente om den samtidige språkutviklinga i Norge, kan dere sjøl lese med hans egne ord nedafor, sammen med hans klare begrunnelse for hvorfor han skreiv som han gjorde i Decorah-Posten: Han ville ikke risikere at han Ola frå Valdres og alle hans likemenn skulle si opp bladet på grunn av målet!

For øvrig hadde Prestgard slike praktiske kunnskaper i ulike former av skandinaviske språk at mangen nordiskfilolog i dag kunne misunne han. Morsmålet hans var sjølsagt gudbrandsdalsk, mens skriftspråket for han som for andre var dansk. Men da han reiste til Danmark i 1886 for å gå på Askov folkehøgskole, kom han til et fremmed land når det gjaldt språket:

> Det var første gang jeg kom i berøring med det vestjyske bondemål, og begyndelsen var ikke vellykket. Det tok flere uker før jeg forstod et eneste mukk av jydernes tunge-

mål, og når Svane [en dansk medelev Prestgard kjente fra før] ikke var for hånden og kunne tjene som tolk, kunne jeg ikke ha vært mer isolert, om jeg hadde vært på en døvstumanstalt. Men da jeg begynte å skille de merkelige, mumlende lyder i ord, tok det mig ikke lenge, før jeg kunne forstå alt som blev sagt.

Prestgard var altså fullt på det reine med at dansk kunne være så mangt, i alle fall på 1800-tallet. Hva han mente om den norske målsaka, er ikke *så* lett å finne ut av, men han nevner i alle fall ikke at han noen gang sjøl har brukt landsmål, bortsett fra i en søknad til forstanderskapet for Askov folkehøgskole(!) i 1887 om friplass for det neste skoleåret. («Den blev straks innvilget…») Mellom linjene kan en imidlertid lese seg til at han nok ikke var noen målhater, enda han sjøl altså foretrakk ei annen skriftlig språkform.

Språksynet hans kan minne om Knud Knudsens for så vidt som de begge to var ivrige skandinavister, samtidig som de gikk inn for fornorsking av dansken. Men Prestgard skriver aldri noe om den dannede dagligtalen som basis for fornorskinga, slik overlærer Knudsen ved Kristiania katedralskole gjør. Og forklaringa er trolig enkel: I de miljøene Prestgard vanka i sitt liv, var det nok mest andre språkformer enn norsk dannet dagligtale som dominerte: I Skandinavia ymse norske og danske dialekter, eventuelt «klokkerdansk» (når han sjøl eller andre dialektbrukere snakka dansk) eller riksdansk (lærerne på Askov); i det farmerdominerte Midtvesten de samme norske språkformene + engelsk.

Gudmund Harildstad ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo har redigert skriftet, som er blitt ei vakker lita bok. Både han og forlaget fortjener takk for skikkelig jobb med et verk, som hermed er anbefalt på det varmeste i sin helhet.

Kristian Prestgard: *Veien jeg gikk – fra Heidal til Decorah* (redigert av Gudmund Harildstad) Lesja, Snøhetta forlag 1996 184 s. ill.

Kristian Prestgard:

Norsk sprog i Amerika

Dengang den store utvandring begynte fra Norge – i 1860-årene og utover hele århundredet – var det ingen annen forskjell på skriftsproget i Norge og Danmark enn at når det blev skrevet og trykt i Norge, kaltes det norsk, og når det samme blev skrevet og trykt i Danmark, så var det dansk. Dette danske skriftsprog som blev skrevet og lært i folkeskolen i Norge, tok utvandrerne med sig til Amerika, og da de begynte å få sine egne aviser, optrådte disse selvsagt også i den samme sprogdrakt. På en måte var det også meget praktisk, at nordmenn og dansker hadde felles skriftsprog. Det kunne komme godt med i dette fremmede land.

Nu er det en historisk kjendsgjerning, at så omtrent alle såkalte norsk-danske blad blev etablert av nordmenn. Men av de navn de gav sine aviser, fremgår det tydelig, at de var meget engstelige for ikke å gi sine aviser navn, som skulle betegne dem som norske foretagender. De skulle se ut som nordiske, skandinaviske eller seile under andre navn, som ikke særlig betegnet dem som norske.

Derfor fikk vi "Nordlyset", "Skandinaven", "Fædrelandet" og "Emigranten", "Nordiske Blade", "Nordisk Tidende", "Nordvesten" osv. Når undtas "Nordmanden" i Grand Forks, kan jeg ikke i øieblikket huske et eneste særnorsk avisnavn i Vesterheimen. En skulle da tro, at ialfall de fleste norske blade i Midt- og Nordvesten hadde en del danske læsere. Det har de vel også havt til å begynde med, men de danske tingere må ha blitt borte med tiden, for Decorah-Posten har fra tid til annen fåt gjennemse abonnentlisten til praktisk talt alle norske blade her vest, for muligens å overta dem, men ingen av dem hadde noen

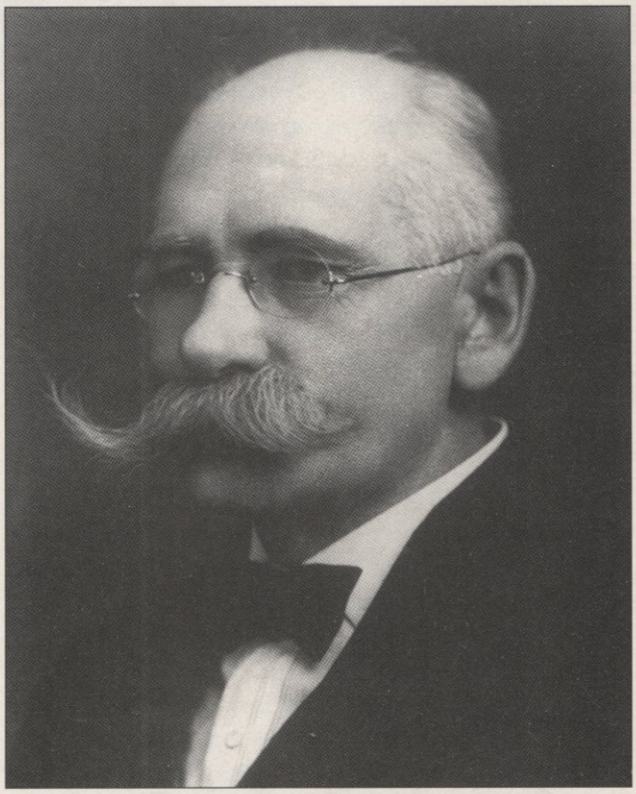

danske tingere å snakke om, såvidt vi kunne skjønne. […]

Således blev Decorah-Posten så omtrent det eneste norske blad i Amerika som hadde et større antal danske læsere. Til gjengjeld hadde den omkring 5000 daner på sin liste, er det mig fortalt av dem som skulle vite det – ialfall tilnærmelsesvis. Det blev hevdet – og var rimeligvis rik-

tig – at der var bare ett eneste dansk blad i Amerika, som hadde flere danske tingere enn Decorah-Posten.

Decorah-Posten hadde således så mange danske lesere, at de blev en betydelig faktor i bladets økonomi. Der måtte tas hensyn til dem, som jo et hvert blad må ta hensyn til en hver større gruppe lesere.

Og her har vi den virkelige forklaring på den eiendommelighet, at Decorah-Posten bruker en eldre sprogform enn de andre norske blade i Amerika nu – et fenomen, som mange har fundert meget på, kanskje særlig blandt norsklærere ved vore skoler, hvor de jo prøver å følge med i den stadig skiftende sprogdrakt i Norge. Bladet har prøvet å gå en mellemvei og finne en sprogform, hvor både danske og eldre norske lesere finner sig hjemme. Det må kunne tas som vidnesbyrd om, at dette er lyktes, at Decorah-Posten i dag har mer enn dobbelt så mange lesere som alle andre verdslige norske blade til sammen. De fleste skriver dog muligens dette "bakstræv" på uvidenhetens eller dovenskapens konto.

***

I Norge har sprogutviklingen gått utrolig fort de siste to mannsaldre. Jeg har kalt det forrige århundre for den sproglige og kulturelle heimflytning i Norge, men særlig for sprogets vedkommende har utviklingen fortsatt hurtig også i dette århundre. Den første retskrivningsreform med innførelse av hårde konsonanter kom i 1907, den neste, som var et nytt, langt skridt i norsk retning, kom i 1917; den tredie, som gav hunkjønsformen og tvelyden heimstavnsrett i det norske riksmål, kom i 1927*; den fjerde, og foreløbig siste reform, kom i 1938, et år forsinket.

Det har således i Norge lenge vært to sproggrene, landsmålet (nynorsk) og riksmålet (bokmålet). Begge har vært likestilte offisielle sprog og begge har vært brukt om hinannen over alt, på gaten, i butikken, i Stortinget, på Universitetets lærestoler, i retssalen osv., og begge har samme gyldighet i retslige dokumenter.

Ved hver av de fire rettskrivningsreformer har begge vært revidert henimot hverandre, eller rettere: Begge har vært revidert henimot det levende talemål. På den måten har de to sproggrene stadig nærmet seg hinannen, så de nu er kommet så nær, at det skulle trenges bare noe tid, før de smelter helt sammen til ett.

Den slekt som nu lever i Norge er vokset opp sammen med den stadig voksende norskhet i sprog som i alt annet. De lever, hvor det norske sprog blir til, og hvor det har sin naturlige grobunn. De stadig norskere og norskere ordformer er for dem den naturligste ting av verden. Kanskje de allerede lever i deres talemål.

I 1927 hadde jeg selv anledning til å iaktta, hvordan kortere og norskere former i skriftsproget virker tilbake på talemålet. Da jeg kom opp på Karl Johan, hørte jeg med stor gledelig forbauselse fine folk si "øia", "gata" osv. Da jeg reiste til Amerika i forrige århundre, var dette "vikamål". Det var simpelt. I såkalt "dannet" tale hette det "øen", "gaden" osv. Men kanskje disse diftonger og hunkjønsformer, som begge er avgjort norske, nettopp det året var kommet inn i skriftsproget, fordi de allerede da var en part av den levende tale?

***

For folk som lever nettopp hvor det norske sprog blir til, og ser det skyter opp nydannelser rundt omkring sig, er det naturlig å tro at nordmenn, hvor de enn bygger og bor, er i samme kasus. De tenker ikke på, at et kolonisamfund, i forhold til moderlandet, altid blir liggende tilbake. Men folk her i Nordvesten, som kom hit i den siste del av forrige århundre, lever ennu i de norske sprogformer, de hadde med sig, da de i sin ungdom kom fra Norge. De har ingen andel hatt i den sproglige heimflytning i det gamle heimland.

Det er også naturlig, at de tenker sig det norske Amerika som en solid ensartet sammenhengende klomp. De kan jo ikke vite, at der er mange slags Norge i dette store Amerika. Over alt hvor der er et større settlement eller en større koloni av nordmenn, er der et lite Norge, og alle er mer eller mindre forskjellige.

Deres daglige tale bestemtes av hvad bygd de kom fra i Norge, for alle hadde med sig ren og uforfalsket sin gamle heimbygds dialekt. Den sprogform de brukte i sine brev bestemtes derimot av den tid de utvandret fra Norge. For de tok også med sig det skriftsprog som var i bruk i deres heimland på den tid de drog ut – et sprog de aldri lærte å tale. De som utvandret i 1870, kom hit fra et annet Norge enn de som kom i 1930.

I den siste mannsalder er der dog også mange norske innvandrere som bruker det norske landsmål som skriftmål.

***

Langt det største og mest ensartede Norge i Amerika finnes her i Nordvesten. De hører til det eldre kuld av innvandrere, og godt som alle kom fra bygdene i Norge. Et helt annet Norge finnes i Østkystens storbyer New York og Washington. For det første kom de norske bykolonier hit i meget nyere tid. Dernest var de av en annen type, fordi de for det meste var byfolk fra Norge, håndverkere, kjøpmenn osv.

Denne forskjell røper sig meget tydelig i deres presse. Østkystens nordmenn kom med sine hårde konsonanter og korte verber, som meget naturlig går igjen i deres blad, mens Vestens nordmenn kom med sine eldre former og fant sig best hjemme i dem. Dernest er der mellem f.eks. Brooklyn og Norge stadig trafikk og vekselvirkning, mens farmerne utover Nordvestens prærier bor meget lenger borte fra Norge. Jeg har også altid regnet Brooklyn for en forstad til Oslo.

* Her tar nok Prestgard feil, disse forandringene kom i 1917; der var ingen reform i 1927. (redaktørens anm.)

Den store norske befolkning på Vestkysten er stillet akkurat likedan som deres landsmenn på Østkysten, for de innvandrere, som ikke slog sig ned i Østkystens storbyer, reiste tvers igjennem til Vestkysten. Og dette kan man også tydelig lese sig til i deres avisers sprogdrakt. [...]

***

Det er naturligvis ikke en mann i Decorah-Postens redaksjon, som ikke ville hilse med glede en øieblikkelig overgang til den norske retskrivningsreform av f.eks. 1917 eller kanskje 1927. Når de ikke gjør det, så kommer det av grunne som utenforstående savner forutsetninger for å ha full kjennskap til. Det er mulig å ta for lange jump med disse ting også her ute. Her en kveld blev jeg sittende og nidstirre på et enkelt ord i et norsk skrift, visstnok i aller nyeste sprogdrakt: "legene". Hvad i al verden er "legene"? Uten å se etter sammenhengen, gjettet jeg på, at det måtte ha noe med legetøi å gjøre. Men som jeg leste et stykke, fant jeg, at "legene" var bestemt form flertall av substantivet "læge", altså det som i Decorah-Postens målform heter "lægerne". I Decorah-Posten ville "legene" se temmelig blodfattig ut, forekommer det mig.

Hvor lenge den norske presse her i landet kan holdes gående, tilkommer det ikke mig å spå om. Det kan gjerne være, at den fart, hvor med den norske sprogform i vore aviser utvikles, vil ha noe å gjøre med det.

Han Ola frå Valdres

I de første årene vi var i Decorah, det vil si, i slutten av 1890-årene, lærte jeg å kjenne en gjæv valdres. Vi kan kalle ham Ola, som forresten var hans riktige navn; altså Ola frå Valdres. Han snakket sitt vakre valdresmål, purt og rent, og da der i Decorah og omegn var mange andre valdriser, som også snakket sin heimbygds dialekt like så purt og rent, beholdt han det slik så lenge han levde.

En dag jeg møtte ham på fortauget utenfor Decorah-Posten, bad jeg ham være med opp på kontoret mitt, så skulle jeg vise ham noe.

Da vi kom opp, grep jeg en bok, jeg nettopp hadde fått fra Norge, og rakte ham. Det var en bok med småhistorier på valdresmål av lærer Hallvard Bergh.

"Den skal jeg låne dig", sa jeg. "Og når du har lest den, så kom opp til mig igjen, så skal vi svalle litt om den".

Allerede neste morran kom han Ola frå Valdres opp igjen til mig med boken og slengte den bort over pulten foran mig. Han lot som han var meget forarget.

"Ka ø detta for nokko fanteri? Ø dø russisk?" sa han.

Dette var umåtelig interessant. Her var en bok på Olas eget målføre, det eneste han kunne snakke (foruten engelsk), det mål han selv snakket hver dag. Og han kunne ikke lese det, visste ikke engang hvad mål det var. For han hadde aldri lært det og hadde aldri sett det på prent. Han hadde vel gått i folkeskolen en syv-otte år, likesom jeg, og hadde lært å lese noe som kaltes norsk, men som var ren dansk, et mål han ikke engang gjorde forsøk på å tale.

Han Ola frå Valdres var således i samme kasus som tusener andre bygdefolk, som var kommet til Amerika på hans tid, eller før, eller endog etter. Han hadde med sig sitt gode, vakre heimemål, som han hadde lært av mor og de andre bygdefolk, og som var hans daglige talemål, men som han ikke kunne lese fordi han aldri hadde lært det.

Men så hadde han også med sig et stivt, knudret, fremmed mål, som blev hans skriftmål, men som han ikke kunne snakke.

Her har vi tragedien med, at Norge i de "mørke århundreder" mistet sitt eget skriftsprog, slik som denne tragedien artet sig for den enkelte. Der var dog en side ved tragedien som var enda verre: Det at bygdefolk litt om senn lærte å anse sin egen dialekt for simpel, mens det fremmede mål, som de måtte knote sig igjennem i folkeskolen, var fint og fornemt.

Alt ved de fremmede embetsfolk, skriveren, presten, futen og prokuratoren, var fint.

Deres vesen var fint, deres klær fine og deres målform var fin – alt sammen fordi det var fremmed. Bondens klær var hjemmevævet og simple. Hans vesen var simpelt og hans målføre var simpelt, fordi det var likesom blitt til der i bygden. Dette skapte en "inferiority complex" som det tok flere ættledd å komme over. Ja, det er kanskje noe av den igjen å komme over enda.

Der blev en lang prat den dag med han Ola frå Valdres om denne boken på hans eget målføre, som han ikke kunne lese. Nu er visst dette helt anderledes, heldigvis.

Gaver til LSS i 1996

Sivert Bakkelid, Ski 25
Johannes Fosså, Oslo 75
Jørn Oscar Hotvedt, Oslo 75
Einar Lundeby, Asker 50
Helge Omdal, Kristiansand 25
Erik Sæther, Oslo 110
Hartvig Sætra, Storslett 75
Johan Kr. Tønder, Oslo 25
Knut Western, Fredrikstad 75

Inger Jahr
Ryllikveien 63
9100 KVALØYSLETTA

C BLAD

Returadresse:
SPRÅKLIG SAMLING
Postboks 636 Sentrum, 0106 OSLO
Ettersendes ikke ved varig adresseendring, men sendes tilbake med den nye adressa påført

Innhold

Redaksjonelt 2
Lederens tale ved prisutdelinga 12.12.96 3
Ragnar Baartvedt: Språklig samlings litteraturpris til Tron Øgrim 4
Liv Osnes Dalbakken: Den «sjedelige» kj-lyden 5
Arne Torp: Epilog: Kan kj-lyden reddes? 10
Arne Torp: Fengslende sjølbiografi av interessant kulturpersonlighet 11
Kristian Prestgard: Norsk sprog i Amerika 13

* * * * Navnekonkurransen * * * *

I nr. 3 1996 tillyste vi en konkurranse om å finne nytt navn på laget og bladet. I tida etterpå har vi fått inn en del forslag, til dels grunngitte. Vi skal her bare referere sjølve forslaga uten å nevne grunngiing og heller ikke hvem som har sendt dem inn — med ett unntak, og det ikke bare både på grunn av hans store fortjenester for LSS som tidligere formann og redaktør, men like mye fordi han har sendt inn ikke mindre enn *tre* forslag, nemlig Rolf Theil Endresen. Her er altså de forslaga vi har fått inn:

Laget: *Landslaget for ett riksspråk* (LR) Bladet: *Framsyn*
Laget: *Laget for fellesnorsk skriftspråk* (LFS) «Hverdagsnavn»: *Fellesnorsklaget* Bladet: *Tidsskrift for fellesnorsk skriftspråk*

Så kommer altså de tre forslaga til Endresen, og det tredje av disse (som han sjøl nevner som det første, som i dette tilfellet nok også skal oppfattes som det primære) er også foreslått av minst to andre medlemmer:

Laget: *Folkemålslaget* Bladet: *Folkemålsbladet* eller*Folkemål*
Laget: *Landslaget for språklig tilnærming* Bladet: *Språklig tilnærming*
Laget: *Samnorsklaget* Bladet: *Samnorskbladet*

Det er altså navna *Samnorsklaget* og *Samnorskbladet* som ser ut til å ha størst oppslutning blant medlemmene, ettersom de er kommet fra minst tre personer som har sendt dem inn uavhengig av hverandre.

Ei navneendring kan sjølsagt bare vedtas av et landsmøte, dvs. tidligst i november i år, men det kunne jo være fint med en aldri så liten navnedebatt her i bladet før navnespørsmålet eventuelt tas opp der.

Hermed er leserne igjen invitert til å komme med innspill.

Kjære nye leser!

Likte du bladet? I så fall har du nå sjansen til å få bladet *hver* gang det kommer ut, dersom du krysser av i den eller de aktuelle rubrikkene nedenfor.

◊ **Jeg vil gjerne abonnere på Språklig samling (bladpenger 110 kr. året for alle)**

Likte du prisipprogrammet vårt også? I så fall bør du melde deg inn i laget!

◊ **Jeg vil gjerne bli medlem i LSS (og få bladet på kjøpet; ordinær medlemskontingent 125 kr. året, 75 kr. for skoleelever, studenter og pensjonister)**

◊ Kryss av her dersom du er skoleelev, student eller pensjonist

Navn: _____

Adresse: _____

Klipp ut og send til Språklig samling, postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo.

Postgiroinnbetalingskort vil komme sammen med neste nummer av bladet.

Hegland Trykkeri A.s - Flekkefjord